

विद्या भवन बालिका विद्यापीठ लखीसराय

वर्ग दशम् विषय संस्कृत विषयशिक्षक श्यामउदय सिंह

ता: 23-05-2021 (एन.सी.ई.आर.टी. पर आधारित)

पाठः - 1 शुचिपर्यावरणम्

1. अधोलिखिताना प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत-

- कविः किमर्थं प्रकृतेः शरणम् इच्छति?
- कस्मात् कारणात् महानगरेषु संसरणं कठिनं वर्तते?
- अस्माकं पर्यावरणे किं किं दूषितम् अस्ति?
- कविः कुत्र सञ्चरणं कर्तुम् इच्छति?
- स्वस्थजीवनाय कीदृशे वातावरणे भ्रमणीयम्?
- अन्तिम पद्यांश कवेः का कामना अस्ति?

उत्तराणि-

- कविः सुजवनार्थं प्रकृतेः शरणम् इच्छति।
- यानानां हि अतन्नाः पडतयः महानगरेषु सन्ति अतः तत्र संसरणं कठिनं वर्तते।
- अस्माकं पर्यावरणे वायुमण्डलं जलम्, भक्ष्यम्, धरातलं च सर्वं दूषितम् अस्ति।
- कविः एकान्ते कान्तारे सञ्चरणं कर्तुम् इच्छति।
- स्वस्थजीवनाय खगकुलकलरव गुञ्जिते-कुसुमावलि समीरचालिते वातावरणे भ्रमणीयम्।
- अन्तिमं पद्यांशे कवेः मानवेभ्यः शान्तिप्रिय-जीवनस्य कामना अस्ति।

2. सन्धि/सन्धिविच्छेदं कुरुत-

- प्रकृतिः + _____ = प्रकृतिरेव
- स्यात् + _____ + _____ = स्यान्नैव
- _____ + अनन्ता = ह्यनन्ताः
- बहिः + अन्तः + जगति = _____
- _____ + नगरात् = अस्मानगरात्
- सम् + चरणम् = _____
- घूमम् + मुञ्चति

उत्तराणि-

- viii. एव
- ix. न, एव
- x. हि
- xi. बहिरन्तर्जगति
- xii. अस्मात्
- xiii. सञ्चारणम्
- xiv. घूमंमुञ्चति

3. अधोलिखितानाम् अव्ययानां सहायतया रिक्तस्थानानि पूरयत-

भृशम्, यत्र, तत्र, अत्र, अपि, एव, सदा, बहिः

- i. इदानीं वायुमण्डलं _____ प्रदूषितमस्ति।
- ii. _____ जीवनं दुर्वहम् अस्ति।
- iii. प्रावृत्तिक-वातावरणे क्षण सञ्चरणम् _____ लाभदायकं भवति।
- iv. पर्यावरणस्य संरक्षणम् _____ प्रकृतेः आराधना।
- v. _____ समयस्य सदुपयोगः करणीयः।
- vi. भूकम्पित-समये _____ गमनमेव उचितं भवति।
- vii. _____ हरीतिमा _____ शुचि पर्यावरणम्।

उत्तराणि-

- viii. भृशम्
- ix. अत्र
- x. अपि
- xi. एवं
- xii. सदा
- xiii. बहिः
- xiv. यत्र, तत्र

4. उदाहरणमनुसृत्य अधोलिखित-पदेषु प्रकृतिप्रत्ययविभागं/संयोगं कुरुत-

यथा-जातम् = जन् + क्त

- i. प्र + कृ + क्तिन् = _____
- ii. नि + सृ + क्त + टाप = _____
- iii. _____ + क्त = दूषितम्
- iv. _____ + _____ = करणीयम्

- v. _____ + यत् = भक्ष्यम्
vi. रम् + _____ + _____ = रमणीया
vii. _____ + _____ + _____ = वरणीया
viii. पिष् + _____ = पिष्टाः

उत्तराणि-

- ix. प्रकृतिः
x. निसृता
xi. दूष्
xii. कृ + अनीयर्
xiii. भक्ष्
xiv. अनीयर् + टाप्
xv. वृञ् + अनीयर् + टाप्
xvi. क्त
5. (अ) अधोलिखितानां पदानां पर्यायपद लिखत-
- i. सलिलम् _____
ii. आम्रम् _____
iii. वनम् _____
iv. शरीरम् _____
v. कुटिलम् _____
vi. पाषाणः _____

उत्तराणि-

- vii. जलम्
viii. रसालम्
ix. कान्तारम्
x. तनुः
xi. वक्रम्
xii. प्रस्तरः

(आ) अधोलिखितपदानां विलोमपदानि पाठात् चित्वा लिखत-

- xiii. सुकरम् _____
 xiv. दूषितम् _____
 xv. गृहणन्ती _____
 xvi. निर्मलम् _____
 xvii. दानवाच _____
 xviii. सान्ताः

उत्तराणि-

- xix. दुष्करम्
 xx. निर्मलं
 xxi. मुञ्चति
 xxii. दुषितं
 xxiii. मानवाय
 xxiv. ध्वानम्

6. उदाहरणमनुसृत्य पाठात् चित्वा च समस्तपदानि समासनाम् च लिखत-

यथा-विग्रह पदानि	समस्तपद	समासनाम
i. मलेन सहितम्	समलम्	अव्ययीभाव
ii. हरिताः च ये तरवः (तेषां)	_____	_____
iii. ललिताः च याः लताः (तासाम्)	_____	_____
iv. नवा मालिका	_____	_____
v. धृतः सुखसन्देशः येन (तम्)	_____	_____
vi. कज्जलम् इव मलिनम्	_____	_____
vii. दुर्दान्तः दशनैः	_____	_____

7. उत्तराणि-

- i. हरिततरुणाम्-कर्मधारय

- ii. ललितलतानाम्-कर्मधारय
- iii. नवमालिका-कर्मधारय
- iv. धृतसुखसन्देशम्-बह्व्रीहि
- v. कज्जलमलिनम्-कर्मधारय
- vi. दुर्दान्तदशनैः-कर्मधारय

8. रेखाङ्कित-पदमाभृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-

- i. शकटीयानम् कज्जलमलिनं धूमं मुञ्चति।
- ii. उद्याने पक्षिणां कलरवं चैतः प्रसादयत।
- iii. पाषाणीसभ्यताया लतातरुगुल्माः प्रस्तरतले पिष्टाः सन्ति।
- iv. महानगरेषु वाहनानाम् अनन्ता पङ्क्तयः धावति।
- v. प्रकृत्याः सन्निधौ वास्तविकं सुखं विद्यते।

उत्तराणि-

- vi. कीदृशम्
- vii. केषाम्
- viii. के
- ix. केषु/कुत्र
- x. कस्याः